

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NY

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM.

THEOL. KAND.

F Ø R S T E   B I N D .

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1857—59.

Aarhus Domkirke.

Af

Professor N. Høyen.

Aarhus, nu Jyllands mest blomstrende By, nævnes alt i Midten af det tiende Aarhundrede som Sædet for en Biskop ligesom Ribe og Slesvig. I Begyndelsen af det følgende Aarhundrede bleve imidlertid alle Jyllands kirkelige Anliggender styrede af Bispen i Ribe, og først, efter at Svend Estrithsen i 1065 havde grundlagt og ordnet de fire jyske Stifter, fik Bispestolen i Aarhus Varighed og Betydning. Men Byen kunde hverken i Anseelse eller Velstand maale sig med Viborg eller Ribe; dens Beliggenhed paa Jyllands Østkyst udsatte den for gjentagne Plyndinger af Normænd og Vender, og selv i Begyndelsen af Valdemar den Førstes Regering blev den hærjet af de Sidstnævnte. Medens derfor i Løbet af det tolvte Aarhundrede anseelige Stenbygninger reistes i Ribe og Viborg, nøiedes Aarhus med en Stiftskirke af Træ, som Pave Cølestin den Tredie 1197 udtrykkelig bevidner i sit Indulgents-Brev. Vistnok maa Byen, efter Vendernes Underkuelse, have forvundet sine Lidelser og samlet Kræfter, og en ny Glands udbredtes om dens Kirke, efterat denne var bleven Hvilestedet for en Søn af Knud Magnussen, den fromme Niels, til hvis Grav de Troende strømmede hen og offrede Gaver; men den daværende Biskop Svend synes ikke at have havt Sands for at give sit Stift den ydre Anseelse, som Tiden fordrede. Efter at være kommet tilbage fra den blodige Kampplads paa Rygen, hvor han havde

været Absalons trofaste Stalbroder, var han træt af Verden; hans kjæreste Ønske var, at kunne hengive sig til uforstyrret Andagt i Klosterets Stilhed; og, da Abbeden i Øm formaaede ham til ikke at nedlægge sin Bispestav, saa fandt han dog sin bedste Oplivelse i Omgang med Ømklosterets graae Munke, de bleve hans Arvetagere, og i deres Kirke blev han begravet.

Hans Efterfølger Peder Vagnsen, af Hvidernes Slægt, gjorde det derimod til sin Opgave, at skaffe Bispesædet al den Anseelse, der tilkom det, og at smykke sin Hovedkirke, viet til den hellige Clemens, efter bedste Evne. Han grundlagde og ordnede Domkapitlet, Kirkens Plankevægge bleve nedrevne og en grundmuret Bygning begyndt. Han hengav selv hele sin Formue og udvirkede sig Hjælp af Paven og Kongen. Cølestin forkyndte i 1197 Aflad til Enhver, der bidrog til den nye Kirke, »der i vore Egne ikke lod sig udføre uden svært Arbeide og Bekostning«, og Valdemar Seir fritog, kort før Peders Død, de Eiendomme, denne havde testamenteret til Kirkens Brug, for al kongelig Skat og Byrde. Da Peder døde 1204, fortsattes Arbeidet af hans Broder og Efterfølger Skialm, der ogsaa gav en Del af sin Formue til Kirken, og som formaaede Innocens den Tredie til at forkynde ny Aflad til Enhver, som rakte en hjælpsom Haand til Værket, der var begyndt »med ikke ringe Omkostning«. Men endnu under den næste Biskop, Ebbe, den Samme, som ledsagede Valdemar paa Toget til Lifland, var Arbeidet ikke endt; han frasagde sig derfor den Del, der kunde tilkomme ham som Biskop af Offergaverne paa den hellige Niels's Grav, og benyttede Leiligheden til at værne om Kirkens Indtægter mod Kongens Overgreb.

Hermed ophøre de historiske Underretninger, vi have om Bygningens Fuldførelse. Vi vide ikke, naar den blev indviet, og alle de Oplysninger, vi endnu kunne faae, maae vi hente fra selve Bygningen, forsaavidt vi kunne efterspore denne i Kirken, saaledes som den nu staaer, efter at have undergaaet betydelige Forandringer. Længden af Peder Vagn-

sens Bygning finde vi nogenlunde, naar vi i Vesten fradrage Taarnet med dets tvende Sidekapeller, og i Østen de to sidste Fag af Choret mod Nord og Syd. Ogsaa de to yderste Tilbygninger mod Korsfløienes østre Sider tilhøre en senere Tid. Indenfor disse Grændser har Kirken bevaret sin oprindelige Brede. Dens Tilvæxt i Høide er vanskeligere at betegne med faa Ord. Naar vi imidlertid lægge Mærke til de rundbuede, smalle Vinduer i Korsets Fløie, som nu ere tilmurede, og sammenligne deres Høide med andre Spor, som vi indvendig endnu kunne opdage paa Væggene i Korset og paa Pillerne i Langhuset, og derpaa betragte dette udenfra, saa ville vi neppe fejle meget, naar vi antage, at Høikirkens Mure ikke have løftet sig synderlig over Sideskibenes nuværende Tage. Det følger af sig selv, at, dersom der endnu havde været Spor tilbage af den gamle Høikirkens smaa rundbuede Vinduer, da vilde disse for en stor Del have været skjulte bagved Taget, der er blevet løftet i Veiret, da ogsaa Sideskibenes Mure bleve høiere, og at vi, for at kunne danne os et Begreb om de tidligere Forhold i Bygningen, ikke maa tabe af Sigte, hvormeget Grunden er voxet rundt omkring den, saa at man nu stiger ned til dens Døre, som til en Kjelder.

Peder Vagnsens Bygning kunde følgelig maale sig i Omfang med Kirkerne i Viborg og Ribe. Den var som disse en treskibet, hvælvet Korskirke med runde Buer, men længere er heller ikke Ligheden gaaet. Dens Kors strakte sine Arme videre, i Forhold til Langhusets Længde endog ualmindelig vidt; Sideskibene fortsattes gennem Choret, hvis Hovedskib rimeligvis traadte frem foran dem med sin halvrunde Slutning mod Øst, og ved Siderne af Choret udgik fra Korset to dybe Kapeller (nu Stiftsbibliothek og Materialhus), som oprindelig ogsaa maae have været afsluttede i Halvcirkelform. Endelig var hveranden af Lavkirkens Buepiller forstærket traadte frem med en Halvsøile og gik helt op ad Høikirkens Væg for at bære den svære Gjordbue, saaledes at Langhuset efter al Sandsynlighed kun var over-

spændt af tre Fag Hvælvinger. Den Renhed i Fladerne, den nette, skarpe Udførelse af enkelte Former, som Anvendelsen af huggen Sten tillader, savnedes nødvendigvis her, hvor kun Mursten blev brugt; det rigere, livligere Udseende, som i Ribe Kirke frembringes ved Arkadegangen over Sideskibene, hvis pyntelige smaa Søiler og Bueslag afbryde den ensformige Murflade under Høikirkens Vinduer, (og det Samme var Tilfældet i Viborg) manglede her aldeles, og St. Clemens maatte derfor paa den Indtrædende gjøre et langt alvorligere og strengere Indtryk.

Til at danne os et endnu fuldstændigere Billede af den gamle Kirke bidrage flere enkelte Dele, som ere blevne bevarede trods alle senere Forandringer. Hertil regne vi Langhusets Hovedpiller i meer end deres halve Høide, de tvende dybe Capeller ved Chorets Sider, det lille Galeri i den nordlige Korsfløi og begge Korets Indgangsdøre, for ikke at omtale mange mindre Spor af det Ældre paa Korsets Vægge. Den vel bevarede Bue med sine Sidepiller, som fører ind til Stiftsbibliotheket, sætter os navnlig istand til at faae et tydeligere Begreb om den Charakter, der har betegnet Buerne, som, saavel i Langhuset som i Choret, dannede Forbindelsen i Lavkirken mellem Hoved- og Sideskibene. Ved første Øiekast bliver man i flere af disse Partier levende erindret om Sorø og Ringsted Kirker, men tillige støder man snart paa enkelte Træk, der pege hen paa en senere Tid, skjønt Overgangen fra den ældre Stil ingenlunde her træder os saa slaaende imøde som i Lygum eller Dalum Klosterkirker, i hvis Udførelse der ogsaa, uagtet de ligeledes ere af Mursten, findes langt mere Pyntelighed. Den større eller mindre Bevægelighed fra det Gamle til det Nye, som vi her ved blive vaer i forskellige af vore samtidige Kirkebygninger, tør vi imidlertid ikke betragte som noget Eiendommeligt her i Landet, det er simpelthen en Virkning fra Syden, hvor den Gjæring, som kom tilsyne i Bygningsstilen, fremkaldte en Vaklen frem og tilbage, der her kun kunde yttre sig svagere under vore ringere og mindre udviklede Forhold.

Hidtil have vi blot betragtet Peder Vagnsens Bygning fra et arkitektonisk Synspunkt og slet ikke taget Hensyn til noget af Alt det, der skulde give dens Indre kirkelig Betydning, og dog maae vi ikke glemme, at Døbefont og Altre og hele Chorets Indretning maatte bære Præget af den samme Tid og væsenlig bidrage til at fuldende det samlede Indtryk af det Hele. Vel er den allerstørste Del af disse Gjenstande forsvundne, men enkelte Spor ere endnu tilbage, og samtidige Monumenter, der ere bevarede i Kirker i St. Clemens's Nabolag, skulle hjælpe os til at udkaste et Billede, hvis Træk i ethvert Tilfælde maae være nær beslægtede med det Oprindelige.

Indtil 1775 stod det Skillerum (Lectorium), som sondrede mellem Choret og den øvrige Kirke, »den ydre Kirke«, som Langhuset kaldes i Stiftelsesbrevet for et Alter i dets Hovedgang, og dette Skillerum var rigt udsmykket med Billedværk fra en senere Tid. Men det var tillige prydet med Granitsøiler, hvis Skafter, Hoved og Fodstykker, endnu for en Snes Aar siden, laae henslængte dels udenfor Kirken dels i dens Materialhus. Disse Brudstykker vare, ifølge deres Stil, jevnaldrende med den gamle Kirke, og tages der tillige Hensyn til deres Plads, dengang de bleve borttagne, saa synes det ikke for dristigt at formode, at de vare de sidste Levninger af det oprindelige Lectorium, der sikkert tillige har baaret et mægtigt Crucifix, der enten har været udskaa-ret i Træ, saaledes som det, der hænger over Skriftestolen i Sorø, eller maaskee endog har været beklædt med uddre-vet Metalblik.

Glandsen af det blanke Metal, af indsmeltede Farver, af glimrende Stene og Krystaller var i hin Tid endnu en nødvendig Betingelse for Konsten, naar den ret skulde til-tale og virke. Denne Retning havde fra Byzants, hvor Livet mere tilhørte Orienten end Occidenten, udbredt sig over hele det christne Europa, og medens vort Fødeland kun har bevaret faa Erindringer om den straalende Pragt, hvor-med man smykkede de hellige Kar, Alterbøgerne, Reliquie-

skrinene, Altertavlerne og selve Alterbordene, behøve vi kun at gaae ned til Lyneborg, Brunsvig, Magdeborg for at faae et tydeligt Begreb om det Omfang og den Kostbarhed, hvormed disse Arbeider bleve udførte. Konsten laa vistnok endnu indhyllet i sit Svøb, men Haandfærdigheden var alt bragt til en vis Høide; man forstod ikke alene at tilfredsstille de rigere, men ogsaa at føie sig efter de fattigere Kaar, og, hvor Værkstederne blomstrede, fandt deres Arbeider Afsætning i fjerne Egne. Venedig erholdt fra Constantinopel den gyldne Tavle til Sanct Marcus, som siden fik ligesaa prægtige Tilsætninger fra dets egne Kunstnere; Kloster Neuburg ved Wien gjemmer den mærkværdige Altertavle fra Slutningen af det 12te Aarhundrede, som en Kunstner fra Verdun har udført; hvor berømte vare ikke Kølns Guldsmede; og fra Magdeborgs Værksteder gik, som det synes, betydelige Malmarbeider langt ind i Rusland. De enkelte Reliquiegemmer, som opbevares i Oldnordisk Museum, give os en Forestilling om Udseendet af saadanne Alterprydelser; men af større Vægt for os er Altertavlen af drevet og forgyldt Metalblik, som findes sammesteds og som har tilhørt Tvenstrups Kirke i Aarhus Stift, hvor lignende Altertavler endnu findes i Lisbjerg og Ølst. Det rigeste Monument af denne Art, især med Hensyn til dets arkitektoniske S sammensætning, staaer imidlertid i Sahl i Viborg Stift; Stadil Kirke i Ribe Stift har, ligesom Ølst, kun bevaret Hovedtavlen, men den har været heldig nok til at beholde sine Krystaller, der, som Ædelstene, smykke Indfatningen. Alle disse Alterprydelser, som upaatvivlelig ere hidbragte fra fremmede Værksteder; maae henregnes til de simple, mere almindelige Haandværksarbeider, men de ligne i hele deres Udførelse og Udsmykning, i deres Anordning og Indhold aldeles de kostbarere og mere berømte Værker i Udlandet, af hvilke vi her, som et Exempel, kun skulle anføre den prægtige Alterbeklædning i Sanct Ambrosius Kirken i Milano. De skulle sig ikke alene i Stilen, der bærer hin Tids mere almindelige Præg, men ogsaa i

hele den Aand, der gaaer igjennem dem, strængt fra den senere Middelalders kirkelige Konst. Helgenkredsen er her endnu bestandig trængt tilbage, eller dog meget underordnet; Christus lidende og thronende, Apostler og Propheter, Begivenheder af den hellige Skrift er det Indhold, hvormod Fremstillingen især dreier sig; selv de allegoriske Figurer, som benyttes, knytte sig til den ældre kirkelige Konst.

Denne Lyst til at lade de hellige Forestillinger fremtræde i det allerprægtigste Klædemon gik naturligvis ogsaa over paa de Alterbilleder, hvor den maleriske Udførelse var Hovedsagen. I det søndre Sideskib af Lygum Klosterkirke hang der indtil for kort Tid siden, da den flyttedes hid til Oldnordisk Museum, en Trætavle, hvis Malerier tydelig bære Præget af en nyere Retning i Konsten, men som dog neppe er yngre end det trettende Aarhundrede. I Indholdet, i hele Anordningen, i Udsmykningen med Forgyltning og Krydstaller, hvis Indfatninger endnu ere tilstede, slutter den sig meget nær til hine Alterbilleder af Metal. Men ikke alene Alterne vare saaledes smykkede med Forestillinger, der kunde belære og opbygge, efter al Rimelighed vare ogsaa de store Murflader og Hvælvinger i Aarhus Kirke udmalede paa Kalken. De senere Aars Opdagelser baade i Udlandet og herhjemme, hvorved Sporene af gamle, tidt oprindelige, Malerier paa Kirkernes Lofter og Hvælvinger og Vægge igjen ere komne tilsyne, have været saa talrige, at vi snarere maae betragte det som en Undtagelse, at en Kirke ikke skulde have været udmalet, end omvendt. I hvor fattige disse Malerier end kunne have været, behøve de derfor ikke, som ogsaa Opdagelserne vise, at have været uden Tydelighed i Fremstillingen, uden en vis Holdning og Harmoni i selve Farverne. Den ensformige Overhvidtning trættede ikke Øiet; et Indhold, svarende til Kirkens Bestemmelse, traadte dog frem for Tanken i Stedet for de tomme Vægge.

Efter saaledes at have angivet de Midler, som vi kunne bruge, for at danne os et Billede af Peder Vagnsens Kirke, vil Indtrykket deraf, naar vi sammenfatte det Hele, være

saare forskjelligt fra den Virkning, som den nuværende Kirke gjør. Disse spidse, høie Buer, dette luftige Chor, denne rige Indstrømning af Dagslyset gennem de store, klare Vinduer, skulle vi tænke os borte; Hvælvingerne skulle sænke sig med svære, runde Buer, Hovedpillerne blive kortere og mere firskaarne, Choret sammentrykkes, en dæmpet Lysning trænge sig ind gennem de smaa Vinduer, og hist og her endmere brydes af farvede Ruder, men i denne dæmpede Lysning spille Kjerterne paa Alteret med stærkere Luer, gjenstraales de med gylden Glands fra det rige, blanke Altersmykke. Og hele dette Billede, hvis stærke, svære, Træk, som fremtræde i et eget Skær af Lys og Dæmring, og derved saa levende minder os om den tidligere Middelalder med dens Trang til det Stille og Dunkle, hvor Længslen og Anelsen mægtigst kunde udfolde sig, tilhører dog en Tid, hvor alt et livsfriskere, rigere Liv begyndte kraftigt at røre sig. Kun enkelte, mindre Træk bebude det her for det opmærksomme Øie; men hvor snart denne nye Tid skulde komme tilsyne i Aarhus, derfor have vi et Bevis i Frue Kirke. Denne Bygning, som hørte til Dominikanerklosteret, og hvis Chor endnu bærer det oprindelige Præg, med Undtagelse af Hvælvingen, maa være opført faa Aar efter at den gamle Domkirke var bleven fuldendt, og viser os et smukt Exempel paa ældre Gothik, saaledes som den lod sig udføre hertillands med brændte Sten.

I mere end halvandethundrede Aar spore vi nu ingen Forandring i Kirkens Bygning, vi erfare kun, at dens Indre beriges med flere Altre, og at Kirkegaarden udvides paa den nordvestre Side. Her løb en lille Gade fra Torvet, og Byen aftraadte den villig mod nogle af Kirkens Jorder, da baade Kirken derved vandt i Anseelse, og Adgangen til den, naar Ildsvaade eller fjendtligt Angreb skulde indtræffe, da blev lettere for Borgerne, som der vilde søge Tilflugt for dem selv og deres Gods. Det var Biskop Johannes Askersøn, som i 1305 foranstaltede dette, og hvis Ligsten nu danner Høialtrets Bordplade. Vi høre forresten Intet

om, at Kirken har lidt ved Alderdom eller paa anden Maade, vi erfare Intet om det, som ellers i hine Tider var saa sædvanligt, at Aflad blev forkyndt til dem, som vilde bidrage til Kirkens Bygning, eller at der er udgaaet Opfordringer til andre Kirker om Understøttelse. Først i 1388 faae vi et Vink om Bygningsforetagender, idet Peder Jensen Lodehat, som kort iforveien var bleven Biskop, erklærer, at Indtægten af visse Bøder først da skulde tilfalde Kannikernes fælleds Brug, naar Kirkens »anseligere Bygninger« var blevne istandsatte. Men selv her er Udtrykket saa almindeligt, at man neppe vilde anvende det paa Kirken, naar denne ikke overbeviste os om, at den har undergaaet Forandringer, der bære Præget af den Tid. Det er Choret, som her først falder os i Øie, da dets Ydre saa kjendelig skiller sig fra Kors og Langhus, at man maatte troe, det var en hel ny Tilbygning, naar ikke dets Indre bar tydelige Spor af, at det blot er en Forandring og en Udvidelse af det ældre. Sideskibene reise sig her i samme Høide som Høikirken i Langhuset og Korset; fremtrædende Murstivere give dem Styrke, og over ethvert af de særdeles høie, smalle Vinduer med spids Bue og rigt udskaaet Karm, løfter sig en spids Gavl, hvis Tag støder op til det endnu høiere Tag, som dækker Hovedskibets Hvælvinger. Mod Østen lukkes dets Hovedgang af en Sexkants tre Sider, og i Hjørnerne mellem dem og Sideskibenes lige Slutningsmure, reise sig tvende runde, smækkre Trappetaarne, som oprindelig maa have baaret lette, kegleformede Spir, og som, for ikke mange Aar tilbage, løftede sig endnu høiere. Med Undtagelse af Vindueskarmene og de skjoldformede, flade Blindinger paa Gavlene, der vistnok have været bestemt til at modtage en indlagt eller malet Prydelse, har dette Chor ingen anden Udsmykning, uden for saavidt man hertil vil henregne de Qvadersten af en ældre Bygning, som ere benyttede og i et Slags Orden fordelte mellem Murstenene, tilligemed de tre meget gamle Ligsten, som ere indsatte i den østre Mur umiddelbart over Fodstykket,

der nu for største Delen er begravet under Brostenene. Den mellemste af disse Ligsten hører, i sin Art, til de smukkeste Levninger, vi have tilbage fra det tolvte Aarhundrede.

Træde vi ind i Kirken og gaae op til Choret, da blive vi let opmærksomme paa det Misforhold, der er mellem Sidegangenes Smalhed og Høide, saaledes som de vise sig, sete fra Korset eller sammenlignede med Langhusets Sidegange. Dette Misforhold kunde ikke undgaaes, naar man beholdt den gamle Brede og dog vilde give dem en Reising, der svarede til Hovedgangens. Det Ubestemte, forvandlede i Formerne af Chorets forreste Piller er en Følge af, at man, for at spare, har benyttet saa meget af det gamle Murværk, som vel var muligt; de fire sidste Piller vise os derimod Former, som aldeles svare til den Karakter, vi have iagttaget i det Ydre. Ottekantede og ranke hæve de sig i en betydelig Høide, for derpaa at forbindes ved de aabne, spidse, men ikke bøie Sidebuer, hvorover Hvælvingen løfter sig. Disse særegne Forhold i dette treskibede Chor, disse søilelignende Piller, denne Lysstrøm, som uhindret fylder det svimmelhøie, luftige Rum, forvandler det til en Søilehalle, der her i Landet ikke finder sit Sidestykke. Hvor svære staae ikke, i Sammenligning hermed, de ottekantede Piller i Mariebo Kirke, en Bygning, der iøvrigt hører til vore anseligste Monumenter og ikke er meget yngre. Men forresten hersker der ogsaa i det Indre den allerstørste Simpeltid. Ledføiningen i Vindueskarmene fraregnet, er her ikke saameget som en lille Rundstav eller et lille Ornament, Alt aander den største Tarvelighed.

Ombygningen standsede ikke; den kom til at gaae igjennem hele Langhuset, som imidlertid beholdt sin Høikirke, der fik samme Høide som Choret, Vinduer med spidse Buer og rigt udskaarne Karme, og over dem et Baand med indlagte Ornamentter, der som en Frise løber hen under Taget. Paa den søndre Korsgavl erindre de flade skjoldformede Blindinger, og de lette Bueslag, som

krone Gavlfladen, om den Tone, som var anslaaet i Choret, men dermed taber den sig ogsaa aldeles. Hvilket Misforhold mellem de smaa oprindelige Døre og de store Gavlsider paa Korsfløiene! Hvor lidet har man brudt sig om at skjule Sporene af de gamle Vinduer, idet man her indsatte de store nye, som dog ikke ere store nok til at bringe Liv i de svære Murmasser! I Langhuset er man gaaet friskere tilværks. Fraregner man de underste, flikkede Partier af Sideskibenes Mure, saa har det Udvendige langt mere Udseendet af een Støbning, men man føler den samme Mangel, som man oftere føler ved Nordtysklands gothiske Murstens-Kirker, at Hovedskibets Reisning er for lav i Forhold til Sideskibene og deres svære Tage. Ogsaa i det Indre af Langhuset er Bestræbelsen for at bringe Sammenhæng og Enhed i Ombygningen langt kjendeligere end i Korset, hvor Savnet af Altre og Sangchor (Lectorium) gjør Tomheden mere følelig, og hvor den raa Overhvidtning kun tjener til at gjøre den Blanding, man her allevegne opdager af Borthugning og Tilmuring, af ældre og nyere Forandringer, endnu mere uhyggelig. Men selv i Langhuset er det ikke fulkomment lykkedes, harmonisk at forene de modstridende Elementer. I Lavkirkens tvende Arkaderækker med spidse Buer er der en Nøgenhed, en Forqvakling af Pillerne, som giver dem et fattigt Udseende, naar de sammenlignes med Buen ind til Stiftsbibliotheket og dens Sider; Høikirkens Vinduer ere for korte, og de fire Hovedpiller med Halvsøilerne, hvis oprindelige Skikkelse man har bevaret og fortsat op til Giordbuerne, ere for svære med deres forældede Former i Modsætning til den lette Hvælving. Dersom man i Choret overraskes ved det Opadstræbende i Rummet, og derover glemmer at spørge, om Høideforholdet dog ikke for meget er det herskende, saa falder dette Misforhold desto lettere i Øiet nede i Langhuset, hvor man saa let opdager den uopløste Strid mellem det Ældre og det Nyere. Snildere har man baaret sig ad i Mariekirken i Magdeborg, som har undergaaet en lig-

nende Ombygning. Der har man ladet Buerne i Lavkirken beholde deres oprindelige runde Former og trukket Spidsbuen, der fordredes i den forandrede Stilart, som flade Blindinger op over dem. Man havde maaskee ikke Raad til en aldeles ny Bygning, man kunde ikke undgaae det Blandede i Stilen, og i Stedet for et mangelfuldt Forsøg paa at fortrænge det Oprindelige har man benyttet det til at frembringe et Spil i Formerne, som ingenlunde er ubehageligt.

Idet vi nærme os til Kirkens venstre Del, opstaaer det Spørgsmaal, hvorledes Peder Vagnsens Bygning der har seet ud. En fuldstændig og nøiagtig Undersøgelse vil muligvis af de faa tilbageblevne Spor kunne oplyse, hvorvidt der, som ved de fleste Domkirker i Rundbue-Stilen, ogsaa har været paatænkt noget Taarnanlæg; men det nu staaende Taarn tilligemed dets tvende lavere Tilbygninger, der slutte sig til Sideskibene, er i alt det Væsentlige en fuldstændig Tilsætning til den forandrede Kirke og svare som saadan til det udvidede Chor. At det umiddelbart har sluttet sig til Kirkens Ombygning sees baade af Stilen, der ligner den i Langhuset, og af den historiske Kjendsgjerning, at Peder Jensens Efterfølger Boe Magnussen lod i 1420 den nordre Sidebygning indrette til et Kapel for Trefoldigheden, St. Jakob og Ste. Agnes. Med Taarnets Fuldførelse er der imidlertid hengaaet længere Tid; det ene af de tvende Vaabenskjolde, som sees øverst paa Taarnets vestlige Side, tilhører Jens Iversen Lange, der først blev Biskop i 1449.

Murstenen er, som bekjendt, et vanskeligt Emne at behandle, naar den skal anvendes i gothisk Stil, der ifølge hele sin Eiendommelighed ganske anderledes egner sig for huggen Sten, og Vanskeligheden bliver i Særdeleshed aabenbar ved store Taarnbygninger, hvor, trods enhver Udpyntning, den massive Tæthed og Tunghed altfor let gjør sig gjeldende. St. Clemens Taarn staaer ovenikjøbet aldeles simpelt med hele sin vægtige Murmasse, men denne brydes saa heldigt paa Forsiden af det store, prægtige Vindue,

der ligesom forkynder de høie Hvælvinger indenfor, at dette Taarn, dengang det kronedes af et tilsvarende Spir, maa have gjort en mægtig Virkning. Selv nu, da Kæmpespiret for længesiden er faldet og blevet afløst af en Barnehætte, der passer ilde til den svære Krop; da det store Vindue, Kirkens skønneste Prydelse, er blevet plumpt og skødesløst indmuret i Lysaabningen og forneden indskaaret af den klodssede og smagløse moderne Portal; da Taarnet med sin Fod staaer som i en Grøvt, og Overblikket spærres af den kjedelige Raadstue, selv nu vil man let komme til den Overbevisning, at der i Danmark, med Undtagelse af Roskilde Dom, neppe er nogen Kirke, hvis Vestside kan maale sig med den i Aarhus.

Ombygningen stod saaledes færdig, men Jens Iversens Virksomhed var endnu ikke endt. Som en ivrig Tjener af den hellige Jomfru, Guds Moder, stiftede han hende et Kapel, der blev indrettet i Taarnets søndre Sidebygning, og her valgte han ogsaa sit Hvilested, som den udhugne Ligsten endnu kan vise os. Tillige sørgede han for en ny Døbefont og en ny Tavle til Høialteret. Fonten, som er et rigt, men maadeligt Arbeide af en Klokkestøber fra 1418, fortjener her kun Omtale, fordi den i de fire Evangelister, som ere dens Bærere, har bevaret Mindet om en ældre, kirkelig Forestillingsmaade. Kun Matthæus har Menneskehoved med Hensyn til Englen, der er hans Symbol, de tre andre Evangelister have derimod enten en Ørns eller en Oxes eller en Løves Hoved overensstemmende med det Emblem, der særkilt betegner ethvert af Evangelierne. Altertavlen kan derimod gjøre Fordring paa vor Opmærksomhed, da den upaatvivlelig er det betydeligste Minde, vi have tilbage af det femtende Aarhundredes Konst.

Sammenligne vi denne Tavle med de ovenfor omtalte Alterbilleder af drevet Metalblik, saa vil den store Forandring, der er foregaaet i den mellemliggende Tid være iøinefaldende. Med Konstens Udvikling var Billedets aandige Betydning bestandig i Stigning. Kunde man end ikke alde-

les undvære Guldets Glands, saa benyttedes den dog mere som et kunstnerisk Middel, til at antyde en Grad af Glands og Herlighed, som man endnu ikke var istand til at fremstille paa anden Maade. Hvide Marmorbilleder smykkede Altrene i Italien, hvor imidlertid Maleriet, alt i det fjortende Aarhundrede, mere blev foretrukket til deres Prydelse; Norden for Alperne, navnlig i Stæderne ved Rhinen og Donau, var Billedskæring i Træ mest yndet til Altertavlerne, og da Emnets Beskaffenhed her tvang Kunstneren til at udskære de enkelte Figurer eller Grupper hver for sig, og derpaa indsætte dem paa en Baggrund i meer eller mindre dybe Rammer, fik de Udseendet af store opreiste Skrin, der kunde lukkes, og hvis Dørre da smykkedes med Maleri, som, især i Nederlandene, havde faaet et mægtigt Opsving. Denne Sammenstilling af Maleri og Udskæring i ensfarvet Træ maatte bringes i Harmoni, og denne opnaaedes ved at beholde den gamle Skik og colorere de udskaarne Figurer med den allerstørste Omhu og Fuldstændighed. Blev det udskaarne Arbeide ikke coloreret, udeblev ogsaa Malerierne.

Med Hensyn til Alterbilledernes Indhold var der ogsaa foregaaet en stor Forandring. Allerede i lang Tid havde man ikke været nøiet med Forestillingerne af den hellige Skrift. Den talrige Skare af Helgener, Mænd og Qvinder, hvis Reliquier vare spredte over hele Christenheden, til hvis Forbønner de Troende tyede hen foran Altre, som vare viede til dem, havde faaet Krav paa selv at blive fremstillede der, hvor de paakaldtes, og Konsten øste gjerne af Legendens rige Kilde. Hvor nu Alteret var viet til een eller flere Helgener, ofte i Forening med Frelseren eller hans Moder eller andre bibelske Personer, der maatte Altertavlen indeholde høist forskjellige Forestillinger, og dens Omfang maatte voxe for at kunne tilfredsstille Kirkens Fordringer.

Denne barnlige Trang til en overvættes Billedrigdom, skulde man imidlertid troe, maatte blive modarbeidet af den større Fylde, som Konsten formaaede at lægge i den enkelte Forestilling. Og man var ogsaa paa denne Tid kom-

men saa vidt i Italien, at man kun behøvede Fremstillingen af en enkelt Hovedbegivenhed eller Hovedperson til en Altertavle, idet man forstod tillige at forene Alterets forskellige Helgener som Tilskuere eller Deltagere i samme Billede. Ogsaa Norden for Alperne var det allerede Skik, at Altertavlerne havde en Hovedafdeling, enten af enkelte større Figurer (jevnlignst tre) eller af en enkelt Begivenhed af Testamentet eller Legendens, men da man her havde vedligeholdt den Form for Altertavlen, som oprindeligt skriver sig fra den ældre Kirkes smaa Elphenbens Foldetavler (Dipthycher, Triptycher), saa benyttedes Fløiene eller Dørrene, dels til at fuldstændiggjøre Hovedbilledets Indhold ved een eller flere Rækker af mindre Fremstillinger, dels til at ordne det rige Billedforraad saaledes, at man paa de Festdage, som nærmest angik Alterets Helgener, kunde benytte de Billeder, som svarede til hver især, og forbeholde de høie Fester Aabningen af Hovedafdelingen, der da viste sig i sin fulde Glands. Det er derfor heller ikke sjældent Tilfælde, at større Altertavler have to, ja tre Par Dørfløie.

Jens Iversens Altertavle bestaaer, efter en almindelig Skik, af tre Dele: Foden, som er umiddelbart over Alterbordet; den egenlige Tavle, som til Siderne breder sig ud over Foden med sine to faste, lidt tilbageliggende Fløie, hvortil de bevægelige Fløie kunne støtte sig, naar de aabnes; og tilsidst Tavlens Kroning, der løfter sig som en zirlig, gothisk Architektur med fire smaa Spir og hvis midterste og høieste Spidse bærer et Crucifix. Ovenover den egenlige Tavle læses den latinske Indskrift, som melder os, at Biskoppen i 1479 har givet denne Altertavle, Gud til Lov og Pris og den hellige Clemens til Ære.

Naar Hovedtavlen staaer aldeles tillukket, forkynde de ydre Malerier alt dens Hovedindhold. I hele, næsten legemsstore Figurer staaer Pave Clemens og Døberen Johannes for os, og neden under dem, i en egen Tværafdeling, sees, halvt skjulte af Brystningen foran dem, den hellige Anna, Christusbarnet med Blomster og Jomfru

Maria, til hvem Jens Iversen med rød Fløiels Kalot paa Hovedet — Bispehuen staaer paa Brystningen — henvender sig med Bøn om, at hun altid vil have ham i Erindring. Den lille svævende Seddel foran ham indeholder Bønnens Ord paa Latin. Han ledsagedes af sin Navnehelgen Evangelisten Johannes, hvis Kalk ligeledes staaer paa Brystningen. Til venstre, ved Siden af Pave Clemens, see vi, paa det faste Fløi, øverst, hans Martyrdød, hvorledes Skibsfolkene kaste ham i Havet; nederst hans Helliggjørelse, hvor Engle nedlægge hans Lig i det af dem opførte Marmorkapel og Pillegrimme alt strømme til. Det faste Fløi tilhøire, ved Siden af Døberen, indeholder øverst Christi Daab, nederst Johannes's Martyrdød, hvor Herodias's Datter modtager det afhuggede Hoved.

Aabnes de ydre Fløie, da udgjør Hovedtavlen et Hele, hvis Indhold er Christi Lidelse og Død, Begravelse og Opstandelse, i otte Malerier, fire for oven og fire for nedent, adskilte ved et Baand med Løvværk og fire smaabitte Billeder, som dreie sig om Frelserens Fødsel og den tidlige Forkyndelse af hans Messias-Værdighed. Udførelsen af disse Malerier gaaer ikke ud over det Almindelige i Dattidens tyske Konst; det Overdrevne i Betegnelsen af Bødlernes og den larmende Hobs raa Udtryk hører ogsaa med til den Tids mere almindelige Form for Fremstillingen af Frelserens Lidelse, da Indtrykket derved skulde gjøres smerteligere og stærkere; men særegent er det Indfald, at hensætte et hornet Phantom ved Siden at Pilati Hustru i dette Billede, hvor Pilatus vasker sine Hænder. Hendes advarende Sendebud staaer foran ham, og Phantomet ved hendes Side hentyder sikkert paa den Drøm, som har ængstet hende. Farven i disse Malerier er mørkere end i dem paa Altertavlens Udside, og da man tillige i dem har beholdt den ældre Skik, at omgive Figurerne med en gylden Grund, stikker den dybere Farve endnu mere af mod Guldets Glands. Denne Blanding af Pragt og Alvor maa nød-

vendigvis ikke saa lidet have bidraget til at udbrede noget Høitideligt over den samlede Virkning.

Saalangt gaar Hovedtavlen Malerier, men aabnes nu de inderste Fløie, da fremtræde de legemsstore, af Træ ud-skaarne Figurer, som i deres rige Farveklædning og gyldne Omgivelse maae have gjort et slaaende Indtryk paa hin Tids fromme Beskuere. I Midten staaer den hellige Anna, som en værdig Matrone, men med et ungdommeligt Aasyn; hun bærer Christusbarnet paa Linklædet, der er kastet over hendes venstre Arm, og lægger med moderlig Fortrolighed sin Haand paa Marias Skulder. Den hellige Jomfru, mindre af Væxt, med udslaaet gyldent Haar, vender sig om og seer op til Sønnen, hvem hun rækker et Æble, idet hun med den høire Haand samler den Gyldenstykkets Kaabe omkring sig. Tilvenstre staaer den hellige Clemens i fuld pavelig Ornat og med det gyldne Anker, Symbolet paa hans Martyrdød, sænket i den høire Haand. Johannes den Døber sees tilhøre i fremskridende Stilling; hans Klædemon af Kamelhaar er her blevet til et Dyreskind, der hænger helt ned paa det venstre Ben, men derover bærer han en guldsmykket Kappe, og om Halsen har han den præstelige Stola, hvis ene Flig falder ud over Lammet, som ligger paa Bogen, der hviler paa hans venstre Arm, og som han betydningsfuldt peger paa: »See det Guds Lam.«

Disse Hovedfigurer staae nu ikke mere ene, de om-gives af et betydeligt Følge af den seirende Kirkes For-kyndere og Blodvidner, men som alle her slutte sig under-ordnede til, for at hæve hines Betydning og forhøie deres Glands. Paa begge de udslagne Fløie sees de tolv Apostle, sex paa hvert, i to Rækker. De ere betydelig mindre end Hovedfigurerne, men staae, ligesom disse, hver i sin Blind-ing. Men paa den forreste Rand af alle Blindingeres Skillerum er der henstillet endnu meget mindre Figurer, otte hellige Qvinder paa Siderne af den hellige Anna, og sexten Martyrer og Kirkelærere paa Siderne af Apostlene, og disse smaa fritstaaende Billeder beskærmes af pyntelige

smaa gothiske Pauluner. Deres Valg har sikkert ikke beroet paa Tilfældet, skjønt det nu maaskee vilde være umuligt at finde Grunden dertil, og enkelte af dem desuden ikke længer lade sig angive med Bestemthed, da deres Attributer ere tabte; men Øiet dvæler ligefuldt med Velbehag ved denne Fylde af Billeder. Det mærker snart det Taktfulde i denne Sammenstilling af forskjellige Størrelser. Det Hele vinder ikke alene derved i Rigdom og Afvexling, men selve Hovedfigurerne faae ved Modsætningen en Storladenhed, som de enestaaende aldrig vilde have opnaaet.

I Udførelsen staae de legemsstore Figurer saa meget over alle de andre, at de snarest maae betragtes som den Del, hvori den styrende Konstners Haand kommer tilsyne, og Billedskæreren viser sig her, baade i Figurernes Holdning og Bevægelse og i Klædemonnets Folder og Kastning, med en Simpelhed og en Rolighed, som ofte savnes endog hos ansete Mestere fra den nærmest følgende Tid. Der gaaer en jævn, redelig Bestræbelse for at gjengive Virkeligheden med Troskab og Omhyggelighed igjennem hele Behandlingen, og, naar vi ikke ville stille vore Fordringer for høit til den Tid og Skole, som Kunstneren tilhører, saa maae vi indrømme, at han har havt Følelse for det Finere i de qvindelige Former, i Modsætning til den kraftigere, drøiere Skikkelse, han har givet Døberen, og til det mere passive Udtryk af Alderdommen hos Paven, der aabenbart er lykkedes ham bedst. Ogsaa i Klædemonnets Folder, hvor de rolig nedfaldende Partier ere de heldigste, er han lige langt fra det bløde, men karakterløse Sving, som vi finde i de tidligere Skulpturer, som fra det overdrevent knækkede og udhulede, der saa ofte betegner den følgende Tid. Imidlertid lader det sig ikke negte, at han i sin Stræben efter at gjengive os Virkeligheden, meget er bleven understøttet af Maleren, som har coloreret hans Arbeide. Med rigtig Takt har denne forstaaet at tilføie alt det sandseligt Tiltrækkende, som det ligger i Farvens Magt at give Enkelthederne lige indtil det fint spættede i Øiets

Iris, som er udtrykt med megen Sandhed. Det Ru i Foer-værk og Skind, de smukke blommede Mønstre i Gyldenstykke og det rige Underfoer, skyldes altsammen Maleren, som hertil har benyttet forskjellige Stempler; selv enkelte Dele af Stoffet, som skulde have en høi Grad af Tyndhed og Lethed, som f. Ex. det linnede Klæde over Annas Hals, det, hvorpaa Barnet sidder, Stolaen om Johannes's Skulder o. s. v., er altsammen udført af Pergament, og er sikkert først tilkommet ved den maleriske Fuldendelse. Malerens Pensel og Billedskærerens Kniv have her arbeidet saa heldigt sammen, at disse store Figurer, der træde os imøde med hele Plastikens Haandgribelighed, tillige vise sig for os som Malerier, saa at vi ved et flygtigt Blik kunde troe at see en Efterligning af samtidige nederlandske Malere. At disse Arbeider i ethvert Tilfælde skyldes den Retning, som fra Brüggens Malerskole udbredte sig over det vestlige Tydskland, derfor have vi det sikreste Bevis i Døberens Fremstillingsmaade. Det er ikke den udmagrede Bodsprædikant, hvis Nøgenhed kun daarligt skjules af et Dyreskind, saaledes som vi see ham i de italienske Konstværker; det er tvertimod en Figur med kraftige Lemmer, der over sin Bodsdragt bærer alle Tegn paa høi præstelig Værdighed, saaledes som vi alt see ham paa van Eycks berømte Maleri i Gent.

Kroningen er skilt fra Hovedtavlen ved en bred, stærk udrundet Krands, som desværre ved den saakaldte Istand-sættelse i 1781 er bleven aldeles overmalet med Billeder, der ligesom skulle paatrykke det Hele et Slags protestantisk Stempel, men hvorved ikke alene den arkitektoniske, men ogsaa Indholdets Sammenhæng har lidt meget. Naar Fløiene aabnes paa den lille Tavle, som danner Kroningens Midte, sees Maria, som krones af den thronende Forløser, i Midten af de himmelske Hærskarere, der her repræsenteres af Englene Gabriel og Michael paa Fløiene. Tvende fritstaaende Figurer, en Biskop og en Engel, knæle ved Siderne af Tavlen. Alle disse udskaarne Figurer ere ogsaa

aldeles tilsmudskede af raa Overmaling. Tidligere bar det Skjold, som Englen holder, Jens Iversens Vaaben.

Vi have endnu ikke nærmere omtalt Foden, og dog er den ikke den mindst vigtige Del, da Høialteret var det Sted, hvor Monstransen med den indviiede Hostie bevaredes. Det er med Hensyn hertil, at dens Fløidøre udvendig have tvende Malerier, som begge forestille Christus i Gethsemane. I det tilvenstre knæler Frelseren i Bøn, medens Disciplene slumre; i det tilhøire sees han, overensstemmende med Matthæus og Marcus, endnu to Gange knælende, og i Baggrunden sees de Bevæbnede, som komme, anførte af Judas. Her, som ogsaa i senere Malerier af de berømte Mestere, ere Ordene »Lidelsens Kalk« forstaaede og fremstillede efter Bogstaven. Disse Malerier ere paa Guldgrund og slutte sig saaledes til de forhen omtalte Billeder af hele Lidelsen, uagtet ogsaa den Billedrække begynder med Gethsemane, dog med Tilføiningen af Gud Fader, omgivet af Skyer.

Aabnes Fløidørene, da sees indenfor tre Skabe, lukkede med et pynteligt og fra først af formodenlig forgyldt Jerngitter. Det midterste Rum, lige under Anna med Barnet, bevarede Monstransen med det Allereiligste; i Side-skabene gjemtes, efter al Sandsynlighed, Reliquier, maaskee saadanne, som ansaaes for at tilhøre Clemens og Johannes den Døber. Paa de aabnede Fløidøres indvendige Sider er der tvende Malerier, ligeledes paa Guldgrund, af et mærkeligt Indhold. Til venstre sees Gud Fader paa en Throne med alle Herredømmets Insignier, kun at han i Stedet for at føre et Scepter, løfter Haanden velsignende mod Christus, som med Tornekronen paa Hovedet og blot med et Linklæde om Lænderne knæler paa den henkastede Søile, ved hvilken han led Hudstrygningen, og viser sine Vunder. Grædende Engle staae ved Siden med Kors og Nagler, bag ved ham knæler Maria med sænket Hoved og foldede Hænder, og derpaa følger en Flok af Geistlige, fra Paven til Munken, andægtige Vidner til hvad der foregaaer.

Til høire sees den hellige Pave Gregors Messe. Han knæler, omgivet af sine Geistlige, foran Alteret. Han holder alt den indviede Hostie i Haanden, da Frelseren aabenbarer sig og lader Blodet af sine Vunder strømme i Kalken, som staaer paa den linnede Dug over Patenen. Greben af Synet løfter Gregor den høire Haand, tilbedende.

Begge disse Forestillinger tale nærmest til Geistligheden. Det bør ikke oversees, at disse tvende Malerier, naar Altertavlen paa de høie Festdage aabnedes i hele sin Pragt og Monstransen glimrede paa Alterbordet, befandt sig lige under Fløiene med Billederne af Apostlerne, til hvilke Christus overantvordede sin Kirke. Det er Kirkens Lærere, hvem det nærmest paaligger at forkynde Forsoningens Mysterium; det er under den præstelige Indvielse af Brødet og Vinen paa Alteret, at den hemmelighedsfulde Forvandling, Transsubstantiation, foregaaer, og det er Geistligheden, som i den katholske Kirke ene gjøres delagtig i Nydelsen af Christi Blod i Sakramentet. Billedet af Gregors Messe antyder dette umiskjendeligt, medens det tillige fremstiller det Vidunder, som skete paa Gregors Bøn for at stadfæste Læren om Transsubstantiationen. Men Legendens taler rigtignok ikke om Kalken, den beretter kun, hvorledes denne Pave paa en vidunderlig Maade overbeviste en tvivlende, men from Kvinde om Brødets Forvandling.

Efter dette Overblik sees let, at Altertavlens Indhold dreier sig om tvende Hovedforestillinger. Den ene er Christi Lidelse og Død, naar de ydre Fløie aabnes; den anden er de Helgene, til hvilke Alteret var indviet, men alt eftersom Altertavlen var lukket eller de indre Fløie vare aabnede, saa at det billedskaarne Arbejde kom frem, saaes disse Helgene i forskjellig Sammenstilling og i Omgivelser af forskjellig Betydning. Af disse tre Helgener tilhøre Johannes den Døber og den romerske Clemens, Apostel-disciplen, den høit ansete Kirkelærer, Historien; Legendens har kun udsmykket deres Liv og Død; men den hellige

Anna tilhører udelukkende Legenden, hun er bleven til af den Trang, som tidlig kundgjorde sig, efter at see Herrens Moder i det reneste, mest straalende Lys. Forestillingen om Marias ubesmittede Undfangelse blev især ubredt af Franciscanerne og den har vundet særdeles Yndest hos den danske Geistlighed, thi ved Kirkemødet i Kjøbenhavn 1425 forordnedes der, at den hellige Annas Fest skulde holdes hvert Aar Dagen efter Marias Undfangelse og være en almindelig Landefest. Det kan følgelig ikke forundre os, at finde hende paa en saa anseelig Plads i Aarhus Altertavle, vi behøve desuden kun at tage hen til Skjern ved Randers, saa skulle vi finde hende staaende mellem den hellige Nicolaus og Catharina fra Siena, og hun er overhovedet ikke saa sjelden at træffe paa vore gamle Altertavler; men hvad der har noget Besynderligt ved sig, det er, at hun i Reglen ikke afbildes uden i Forbindelse med Maria og Christusbarnet. Det er som en egen jordisk Trias ligeoverfor den himmelske, hvori hun først faaer sin Glands ved den Straalerigdom, som udgaaer fra Maria og hendes Søn. Der staaer med store gyldne Bogstaver neden under hendes Figur og paa hendes Halslinning: »Sancta Anna ora pro nobis»; men den fromme Biskop henvender sig dog ikke til hende, men til Maria, en Del af hendes Attribut. Og, naar han oppe i Alterkroningen sees knælende, saa er det igjen ved Siden af Maria i hendes Forherligelse. Her paa Altertavlen dreier baade Moderens og Datterens Opmærksomhed sig om det lille Barn, som Anna saa nænsom løfter paa sin Haand imellem Døberen, som først forkyndte dets Herlighed, og Clemens, der lærte den, og omgivet af alle Apostlerne. Ovenover throner Barnet som den seirende Forløser; øverst svæver den Korstfæstede, og hans Billede fandtes igjen paa Hostien nede ved Alterfoden, det er Lyskjærnen, som straalere igjennem al Legendens brogede Farvespil.

Det, som i konstnerisk Henseende giver denne Altertavle et forhøiet Værd, er den Omstændighed, at den for-

melig er bestilt til Stedet, den nu pryder, ikke kastet derhen ved et Tilfælde. Den bærer Giverens Portrait, maaskee det ældste Originalmaleri, der kan fortjene dette Navn, vi nu ere i Besiddelse af. Det bør herved bemærkes, at den Afdeling af Malerierne, hvortil Portraitet hører, er af en anden Pensel end Passions-Historien og Malerierne paa Fodstykket. Skjønt hele Arbeidets Charakter synes at henvise dets Udførelse til et Sted i det vestlige Tydskland, saa var det jo ikke umuligt, at denne Del af Malerierne kunde være udført i Aarhus af en tilkaldt Kunstner. Vi ere imidlertid saa fattige baade paa Konstværker fra det femtende Aarhundrede og paa Efterretninger om Kunstnere, som dengang kunde have opholdt sig her i Landet, at den yttrede Formodning ikke har andet for sig end det, at Muligheden ikke lader sig negte.

Vi have endnu kun at tilføie, at den næstsidste katholske Bisp, Niels Clausen, fuldendte hele Indretningen af Choret, for ligesom at give den prægtige Altertavle en værdig Ramme. Det gamle Sangchor var nødvendigvis blevet nedtaget under Ombygningen. han reiste det igjen eller smykkede det i alt Fald ved en Række af udskaarne Træfigurer, der nu, i deres perlefarvede Overtræk, ere hensatte uden al Sammenhæng over Chorgitteret. Kannikestole og Chorskabe bekostede han ligeledes, og 1508 stod Choret færdigt. Endnu manglede der dog een Ting: den store syv-armede Lysestage til at staae midt paa Chorgulvet; ogsaa den sørgede Clausen for, Indskriften paa den siger os, at han har givet den i 1515 og at Dirich Kron har støbt den.

Kirkens Udsmykning var fuldendt, det var den høie Tid, thi kun tvende Aar senere, og et nyt Liv begyndte at røre sig. Ordets Magt skulde træde i Stedet for Tonernes og Billedernes.

Hvad her er antydnet om Architekturen i Aarhus Domkirke, støtter sig paa det Foredrag, som blev holdt af Forfatteren i det kirkehistoriske Selskabs Møde i Aarhus Dom-

kirke den 2den Septbr. Enkeltheder, som der med Lethed kunde paapeges i selve Bygningen, men som, uden Led-sagelse af Tegning, maatte blive trættende og uforstaaelige, ere her udeladte, det Historiske derimod mere fremhævet, ligesom ogsaa Altertavlens Beskrivelse her er bleven mere fuldstændig*).

---

* Ovenstaaende Stykke har tidligere været trykt i „Fædrelandet“; da det imidlertid ingenlunde kan forudsættes at være kommet alle vort Selskabs Medlemmer for Øje, hvad det sikkert fortjener, har Udg. ikke taget i Betænkning at give det Plads her i Samlingerne. I et følgende Hefte haaber man at kunne meddele Tegninger af nogle Dele af Aarhus Domkirke med tilhørende Forklaring.

H. R.